

Гордєєв В.В.

*доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
v.gordieiev@chnu.edu.ua
0000-0002-1778-0432*

ДОКАЗУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. На сьогодні вивчення питання доказування юридичних фактів є доцільним, своєчасним та актуальним, оскільки системні дослідження як юридичних фактів, так і доказування в конституційному судочинстві майже не проводилися. Унаслідок цього в теорії й на практиці існують дискусії щодо правової природи досліджуваних понять, різноманіття ідей та теорій, невизначеність термінології. Тому вивчення доказування юридичних фактів є вкрай необхідним.

Метою статті є дослідження доказування юридичних фактів у конституційному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до теми дослідження, розкриємо понятійний апарат доказування та юридичних фактів.

Юридичний факт – це конкретні життєві обставини у формі дії чи події, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, набуття певних прав і обов'язків [1, с. 1071]. Зауважимо, в юридичній літературі сукупність юридичних фактів, необхідних і достатніх для настання передбачених законом юридичних наслідків прийнято називати фактичним складом [2, с. 48].

Д.М. Белов та М.В. Белова під доказуванням в конституційному судочинстві розуміють різновид пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства, являє при цьому поєд-

нання як когнітивної, так процесуальної діяльності. При цьому, доказами в конституційному судочинстві в найзагальніших рисах є відомості про обставини та факти, що підлягають встановленню у справі, спрямовані на встановлення конституційного змісту норм, що є безпосереднім об'єктом вивчення, отримані за допомогою судової логіки, предметом якої є судове обґрунтування та судова аналітика [3, с. 41]

Доказування – це пізнавальна, розумова (логічна) діяльність, яка здійснюється в межах правових норм, судом та особами, які беруть участь у справі, тобто суб'єктами доказування з метою встановлення всіх обставин справи для визначення юридичних фактів, на підставі яких буде вирішено справу.

Доказування – це збір і подання для аналізу суду інформації про певні події, дії або стан (юридичні обставини), яку надають суб'єкти, чи витребування судом такої інформації за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або за власною ініціативою для її дослідження та подальшої оцінки.

Сукупність юридичних фактів та обставин, які необхідно встановити шляхом доказування, називається предметом доказування.

Деякі процесуалісти загалом відокремлюють такі групи фактів: а) юридичні факти матеріально-правового характеру, б) доказові факти; в) факти, що мають лише процесуальне значення. Існує думка, що лише після встановлення юридична обставина набуває ознак факту, а встановлений факт повинен викли-

кати юридичні наслідки через пряму вказівку про цю обставину в законі. Інакше, встановлення певного факту недоцільно здійснювати у процесі [4, с. 33–39].

Загалом розрізняють такі три загальноприйняті елементи предмета доказування: «а) обставини, на яких обґрунтовуються вимоги; б) обставини, на яких обґрунтовуються заперечення; в) інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи» [5, с. 253]. Саме на обставинах, які підлягають встановленню, й будується предмет доказування у справі, в тому числі й в конституційному судочинстві.

Без врахування того, на кого з осіб, які беруть участь у справі, покладено обов'язок доказування, усі юридичні факти, що мають вирішальне значення в справі, мають бути підтверджені доказами. Судовими доказами є фактичні дані та засоби доказування, які є належними, допустимими, достовірними й достатніми. В.О. Стоян поділяє позицію, згідно з якою судові докази розглядають і як фактичні дані, і як засоби доказування (як зміст і процесуальна форма). На її думку, «засіб доказування – це процесуальна форма вираження доказів» [6].

Зазначимо, що на сьогодні не існує єдиного погляду на з'ясування ролі юридичних фактів у предметі доказування. Основні судження щодо цієї проблематики зводять до таких тверджень: 1) юридичні факти не доказують, адже вони існують і викликають наслідки незалежно від доказування; 2) усі юридичні факти підлягають доказуванню; 3) юридичні факти встановлює уповноважений орган, вони не доказуються, відповідно і не входять у предмет доказування; 4) юридичні факти встановлюють шляхом доказування; 5) доказують, якщо протилежна сторона не визнає їх; 6) факти підтверджують обставини справи; 7) частина юридичних фактів є матеріально-правовими, частина – процесуальними, а частина – доказовими тощо.

Уважаємо правильною позицію, відповідно до якої юридичні факти можуть вста-

новлюватися шляхом доказування [7, с. 151]. Юридичні факти в такому випадку входять до предмета доказування.

Вірне встановлення предмета доказування дозволяє встановити сукупність фактів, з'ясування яких необхідне для виконання завдань судочинства й усуває із судового процесу все зайве. Схиляємося до думки тих вчених, які вважають, що поряд з включенням процесуальних юридичних фактів до загального предмета доказування у справі, встановлення наявності конкретної групи процесуальних фактів може входити до локального предмета доказування при здійсненні будь-яких дій судом.

Правове визначення предмета доказування має вагомий значення для ухвалення обґрунтованого судового рішення. Від цього залежить встановлення обставин справи та юридичних фактів, необхідних для вирішення справи по суті.

Предметом доказування в конституційному судочинстві є обставини та юридичні факти, з приводу яких Конституційний Суд України здійснює перевірку на відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційне тлумачення Конституції України; надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України

вимогам статей 157 і 158 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

У роз'ясненнях Міністерства юстиції України від 07.07.2012 року «Державний реєстратор прав на нерухоме майно як суб'єкт встановлення юридичних фактів у цивільному праві», окремі положення яких можна застосувати й в конституційному судочинстві, зазначено, що розуміння юридичних фактів є визначальним моментом у з'ясуванні природи дій з їх встановлення, у зв'язку з чим їх розгляду потрібно приділити окрему увагу.

Під встановленням юридичних фактів необхідно розуміти як розумово-аналітичний процес мислення, що має спрямування на визначення певного кола фактичних обставин матеріальної дійсності та з'ясування ступеня тотожності між цими обставинами та правовими моделями, які закріплені в нормах права. Такий процес має завершитися висновком щодо тотожності певних обставин і моделей, а тому й базується на існуванні певного юридичного факту або, навпаки, його відсутності. Необхідно зауважити, що остаточне оформлення результатів встановлення юридичних фактів має вагоме процесуальне значення,

особливо якщо це визначено законом. Для прикладу, вагомого значення для учасників справи набувають юридичні факти, встановлені в мотивувальній частині судового рішення.

Питання юридичних фактів відносять до фундаментальних (незалежно від галузі права). Воно є одним зі стрижневих категорій всієї юриспруденції, що й визначає наукову зацікавленість до його дослідження. Майже всі види правничої діяльності пов'язані зі встановленням юридичних фактів. При розгляді будь-якої справи суддя зобов'язаний окреслити коло юридичних фактів як обставин, які підлягають встановленню, що сприяє повному та всебічному розгляду справи загалом» [8].

Уважаємо, що предмет доказування в конституційному судочинстві – юридичні факти та обставини справи, які необхідно встановити шляхом доказування та на підставі яких обґрунтовуються правові позиції учасників справи або які мають інше значення для її вирішення.

Отже, юридичний факт – це конкретні життєві обставини у формі дії чи події, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, набуття певних прав і обов'язків.

Доказування в конституційному судочинстві – це пізнавальна, розумова (логічна) діяльність, яка здійснюється в межах правових норм судом та особами, які беруть участь у справі, тобто суб'єктами доказування, з метою встановлення всіх обставин справи та юридичних фактів, на підставі яких буде вирішено справу.

Предмет доказування в конституційному судочинстві – юридичні факти та обставини справи, які необхідно встановити шляхом доказування та на підставі яких обґрунтовуються вимоги чи заперечення, або які мають інше значення для вирішення справи.

Анотація

Юридичний факт – це конкретні життєві обставини у формі дії чи події, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, набуття певних прав і обов'язків. Сукупність юридичних фактів, необхідних і достат-

ніх для настання передбачених законом юридичних наслідків прийнято називати фактичним складом.

Доказування в конституційному судочинстві – це пізнавальна, розумова (логічна) діяльність, яка здійснюється в межах правових норм судом та особами, які беруть участь у справі, тобто суб'єктами доказування з метою встановлення всіх обставин справи та юридичних фактів, на підставі яких буде вирішено справу.

Сукупність юридичних фактів та обставин, які необхідно встановити шляхом доказування, називається предметом доказування.

Вірне встановлення предмета доказування дозволяє встановити сукупність фактів, з'ясування яких необхідне для виконання завдань судочинства й усуває із судового процесу все зайве.

Зазначимо, що на сьогодні не існує єдиного погляду на з'ясування ролі юридичних фактів у предметі доказування. Основні судження щодо цієї проблематики зводять до таких тверджень: 1) юридичні факти не доказують, адже вони існують і викликають наслідки незалежно від доказування; 2) усі юридичні факти підлягають доказуванню; 3) юридичні факти встановлює уповноважений орган, вони не доказуються, відповідно і не входять у предмет доказування; 4) юридичні факти встановлюють шляхом доказування; 5) доказують, якщо протилежна сторона не визнає їх; 6) факти підтверджують обставини справи; 7) частина юридичних фактів є матеріально-правовими, частина – процесуальними, а частина – доказовими тощо.

Автором доведено, що юридичні факти можуть встановлюватися шляхом доказування. Юридичні факти в такому випадку входять до предмета доказування.

Предмет доказування в конституційному судочинстві – юридичні факти та обставини справи, які необхідно встановити шляхом доказування та на підставі яких обґрунтовуються вимоги чи заперечення, або які мають інше значення для вирішення справи. Правове визначення предмета доказування має вагомим значення при розгляді справи, ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Від правильності такого визначення залежить встановлення обставин справи та юридичних фактів, необхідних для вирішення справи по суті.

Ключові слова: доказ, доказування, юридичний факт, предмет доказування, конституційне судочинство.

Hordieiev V.V. Proof of juridical facts in constitutional proceedings

A juridical fact is a specific life circumstance in the form of an action or event to which juridical rules link juridical consequences, i.e., the emergence, change or termination of juridical relations, the acquisition of certain rights and obligations. The set of juridical facts necessary and sufficient for the juridical consequences provided for by law to occur is commonly referred to as the factual basis.

Proof in constitutional proceedings is a cognitive, mental (logical) activity carried out within the framework of legal norms by the court and persons involved in the case, i.e., the subjects of proof, in order to establish all the circumstances of the case and juridical facts on the basis of which the case will be decided.

The set of juridical facts and circumstances that must be established through proof is called the subject of proof.

Correct determination of the subject matter of proof allows to establish a set of facts, the clarification of which is necessary to fulfill the tasks of the court proceedings and eliminates all unnecessary things from the trial.

It should be noted that today there is no single view on the role of juridical facts in the subject of proof. The main judgments on this issue are summarized in the following statements: 1) juridical facts are not proved, because they exist and cause consequences regardless of proof; 2) all juridical facts are subject to

proof; 3) juridical facts are established by an authorized body, they are not proved, and, accordingly, are not included in the subject matter of proof; 4) juridical facts are established by means of proof; 5) they are proved if the opposite party does not recognize them; 6) facts confirm the circumstances of the case; 7) some juridical facts are substantive, some are procedural, and some are evidentiary, etc.

The author proves that juridical facts can be established by means of proof. In this case, juridical facts are included in the subject matter of proof.

The subject matter of proof in constitutional proceedings is the juridical facts and circumstances of a case which must be established by means of proof and on the basis of which claims or objections are substantiated, or which have other significance for the resolution of the case. The juridical definition of the subject matter of proof is of great importance in the course of a case and in making a lawful and reasonable court decision. The correctness of this definition determines the establishment of the circumstances of the case and the juridical facts necessary for the resolution of the case on the merits.

Key words: evidence, proof, juridical fact, subject matter of proof, constitutional justice.

Список використаних джерел:

1. Гордєєв В.В. Юридичні факти. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. : відп. ред. : Ю.І. Римаренко, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Атіка, 2011. Т. 7 : Адміністративно-правове забезпечення поліцейської діяльності. С. 1071–1072.
2. Гордєєв В.В. Поняття і зміст фактичного складу. *Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць*. Вип. 597: Правознавство. Чернівці: ЧНУ, 2011. С. 45-49.
3. Белов Д.М., Белова М.В. Доказ в конституційному судочинстві: концептуальні засади. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 6. С. 37 – 41.
4. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі : науково-практичний посібник. Київ : КНТ, 2005 256 с.
5. Штефан М.Й. Цивільний процес. Київ : Ін Юре, 1997. 595 с.
6. Стоян В.О. Особливості доказування в цивільних справах за участю нотаріусів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 199-204 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Unzap_2012_4_30 (дата звернення: 19.06.2022).
7. Ватаманюк Р.В., Гордєєв В.В. Встановлення юридичних фактів шляхом доказування в адміністративному судочинстві України. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. №3(4). С. 144–151.
8. Державний реєстратор прав на нерухоме майно як суб'єкт встановлення юридичних фактів у цивільному праві : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 07.07.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0025323-12#Text> (дата звернення: 09.08.2022).